

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. СОТ ӨНДІРІСІ, 1-БӨЛІМ (2)

Сот шығындарының негізгі
қағидалары. Сот шығындарын бөлу
ережесі

Дәріс сабағының жоспары

1. Өзгерістер уақыты
 - 1.1. Шағымдар
 - 1.2. Джексон есебі (2009–10)
 2. Шығындарды бөлу ережесі
 - 2.1. Шығындарды біржақты өтеу: шығындарды өтеу ережесіне сәйкес жарақаттар бойынша сот талқылауына қатысты ерекшелік
 - 2.2. Сот талқылауы және шығыстарды өтеу туралы ережеден алып тастау
 3. Қорғаныс шығыстарына тапсырыстар
 4. Шығыстар бюджеті

1. ӨЗГЕРІСТЕР УАҚЫТЫ

Лорд-судья Джексонның «азаматтық процесске арналған шығындарға шолу» (2009-2010 жылдар) баяндамасында барлық шығындар мен қаржыландыру тақырыбы мұқият талдауға ұшырады. «Вульф реформасы» азаматтық сот ісін жүргізудің жоғары құны мәселесін жеңілдетеді деп күтілген болатын. Алайда жағдай жақсарған жоқ.

Шығындар тақырыбы техникалық сипатқа ие болды. Ағылшын азаматтық сот ісін жүргізу «шығыстар бойынша судьялар» ретінде белгілі арнайы судьяларды тағайындау, шығындарға байланысты кейбір мәселелерді шешу үшін ерекше болуы мүмкін.

Сонымен қатар, лорд Нойбергер атап өткендей, күрделі шығындар жүйесін мониторингілеу үшін жалпы шығыстар бойынша кеңес құру ұсынылды.

1.1 ШАҒЫМДАР

2012 жылы Лорд Нойбергер өзінің дәрісін былай деп аяқтаған еді:

... Соңғы он жылда азаматтық процесс шығындары өсуін жалғастыра берді. Бұл тұрғыда басты мақсаттарының бірі шамадан тыс сот шығыстарының емі болады деген Вульф реформасы табысқа жете алмады.

Өкінішті, алайда мен Вульф реформасы сот шығындарын арттыруға әкелгенін айтуға мәжбүрмін. Бұл, әсіресе, алдын ала шығындармен байланысты реформалар жағдайдың басым көпшілігі сотқа түскенше реттелгенін ескерсек, өкінішті жағдай.

Лорд Нойбергер АСЕ-ге дейінгі ескертулері өзекті болып табылатын атақты тәжірибелі заңгер Джеффри Биндманды атап өтті:

«Ол кезде, мүмкін, жартылай түсінілген құпия сот талқылауларының мерзіммен шектелмегендігінде болған шығар. Жұмыс неғұрлым көп жасалса, соғұрлым көп төлеу керек болды: орындалатын жұмыс көлеміне шектеу болмады, оны ақтауға да мүмкін емес еді».

«Адвокаттарды да (егер оларға қолдау қажет болса) қосылуға шақырды. Көп ұзамай жағдай өзгере бастады. Үлкен айналымдағы сот машиналарына отын керек болды. Әрбір іс оның жұмыс істеуі үшін ресурстарды бөлу үшін кеңейтілуі тиіс. Трансформация коэффициентінің үлкен мәндерімен берілген үлгісін басқалары да орындауы керек болды. Бір жағынан қаншама хаттар келіп түссе де, бір адвокат өз оппонентінің пікірін жауапсыз қалдыра алмайтыны сияқты, екінші жағынан жауап беру керек еді. Істі айналдыру үшін тараптардың бірі қанша ақша салса, екіншісі де соған сәйкес ақша жұмсауы керек болды.

Кейінгі дәрістердің бірінде (сол 2012 жылы) лорд Нойбергер мынадай қорытынды жасады: «...шамадан тыс сот шығындары біздің азаматтық сот ісін жүргізу жүйесінің көптен бері созылып келе жатқан эндемиялық және жағымсыз белгісі болып табылады».

Ауырлататын мән-жайлар ретінде ол заң көмегі туралы Заң қабылданғанға дейін және 2012 жылы жасалған қылмыстар үшін үкім шығарғанға дейін енгізілген шартты сыйақы туралы келісімдерге сәйкес сыйақылар мен сақтандыру сыйлықақыларын өндіріп алу режимін, сондай-ақ шығыстар мәселелері бойынша ілеспе сот талқылауын келтірді. Лорд Нойбергердің ескертулері жалғыз соттық сын емес. Бұған дейін лорд судья Вухтон Николсонға қарсы Уиллис ісі бойынша апелляциялық сотта мынадай сыни де-фактор айтты (2007): «Англияда және Уэльсте азаматтық процесстің өте жоғары құны нақты істе тараптарда ғана емес, сонымен қатар барлық сот жүйесінде да алаңдаушылық тудырады... Процесстің қазіргі жоғары құнының элементтерінің бірі, әрине, кәсіби мамандардың жылдық табысына қатысты күту

болып табылады. Қазіргі уақытта қолданылып жүрген шығындар жүйесі мұнымен ештеңе істей алмайды, өйткені ол жұмысқа объективті құндылық беруге талпынып, кәсіптер алатын нарықтық ставкалар негізінде жұмыс үшін тиісті төлемді бағалайды».

1.2 ДЖЕКСОН ЕСЕБІ (2009–10)

Сэр Руперт Джексон мынадай ең маңызды он ұсынымды қорытындылады:

- шығындарды ұлғайтатын қаржыландыру тетіктерін, атап айтқанда, табыс үшін өтелетін гонорарлар мен АТЕ сыйлықақысын жою;
- қаржыландыру тетіктерінің шеңберін кеңейту, мысалы, «Құқықтық көмектің шартты қорлары» мен үшінші тараптардың қаржыландыруы;
- дене жарақатын келтірген жағдайларда комиссиялық алымдарды алуға тыйым салу (ауыл шаруашылығымен айналысатын сот делдалдарының тәжірибесі, содан кейін бұл істерді адвокаттарға беру; бұл ретте істерді беру үшін кантонның маңызды комиссиясы жауап береді);
- шығыстар өсуінің жедел қарқынын енгізу;
- шығындарды жедел рәсімнен жоғары басқару жүйесін енгізу;
- мүмкіндігінше, сот органдарының жұмысындағы сабақтастықты қамтамасыз етуге немесе досье жүргізуге жәрдемдесу;
- бақылау туралы ақпаратты неғұрлым тиімді ашу және іс-шараны өткізуге арналған шығындар даулы мәселелерге неғұрлым тиімді болуы үшін электрондық нысанын жүргізу;
- істерді неғұрлым тиімді жүргізу және сот қаулыларын неғұрлым қатаң орындау;
- істі қарау соңында шығындарды бағалау процесін жеңілдету;
- дауларды шешудің экономикалық тиімді нысаны ретінде АДҚ жетілдіру (Американдық Депозитарлық Қолхат) [АДҚ әлі де жеткіліксіз пайдаланылуын атап көрсете отырып].

Сэр Руперт Джексон өзінің азаматтық сот шығындарын шолуда жасаған екі негізгі ұсынысы келесідей болды:

табыс гонорары және АТЕ сыйлығы («after-the-event» legal expenses insurance) шартты гонорар туралы келісіммен қаржыландырылатын сот талқылауында жеңілген тараптан өндіріліп алынуы тоқтатылуы тиіс; бірақ табыс гонорарын жеңген тарап жеңілген тарап адвокатына төлейді (әдетте талапкермен төленеді);

АҚШ стиліндегі күтпеген шығыстар туралы келісімдер әдеттегі ағылшын тіліндегі азаматтық сот ісін жүргізуінде заңды болуы тиіс; яғни, жеңген адвокаттар жеңістің проценттік бөлігін алуға келісе алады; бірақ жеңіліске ұшыраған жауапкер жеңген тарапқа гонорар көлемін және әдеттегі шығындарды (яғни, пайыздық «күтілмеген» табыс гонорары емес) төлеуге міндетті болады.

Джексонның баяндамасының ұсыныстары Цукерман тарапынан елеулі сынға ұшырады. Цукерманның басты сыны:

1. Джексон ұсынған ұсыныс схемасы шығыстар жүйесін фрагменттеуге әкеліп соғады. Бұл жағдайды күрделендіреді және бәсекелестікке қарсы сараптамалық резервтер жасайды және жүйені ретсіз тетіктерге әкеледі;
2. Джексон схемасы, сондай-ақ, адвокаттар мен клиенттерге болжанатын шығыстар және тараптар арасында өтелетін шығыстар жүйесін қамтамасыз етпейді. Бұдан басқа, оның ұсыныстары шығыстар мен кінә қою деңгейі арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етпейді;
3. Бір жақты шығыстар мөлшерін өзгерту туралы ұсыныс шеңберінде талапкердің жеңген қорғаушысы сағат негізінде есептелген шығыстарды бұрынғысынша өтейтін болады (гонорарды күтпеген жағдайларға көшіру туралы ұсыныс бойынша, жеңген талапкердің іс жүзінде қорғаушысы сағат негізінде есептелген шығыстарды бұрынғысынша өтейтін болады);
4. Джексонның бюджетті құрастырудың сот ерекшелігін есепке алатын шығыстар есебінен жалпы шығыстарды шектеу туралы ұсынысы (судьялардың жекелеген істерінде «шығыстарды басқару» деп аталатын) қымбат және сәтсіздікке ұшырайды.
5. Жеделдетілген сот талқылауындағы тұрақты шығыстар, сот бұл салдарды ерекше жағдайларда жеңілдетуі мүмкін дегенге жетпейтін еді;
6. Джексон мультитрек үшін жол ақысын таратуды қолдамайды.

Бұл мәселе бойынша Цукерман былай дейді: «жалпы шығындар жағымсыз болғандықтан немесе

принципті пайымдаулар бойынша емес, оған жеке мүдделілігі бар адамдар негізінде қабылданбайды. «Жеңімпаз бәрін алады» деген жүйенің жалғасы өзгерістерге қайшы келеді.

2. ШЫҒЫНДАРДЫ БӨЛУ ЕРЕЖЕСІ

Англиядағы негізгі ережеге сәйкес, жеңген тарап («қабылдаушы тарап») оппоненттен («төлейтін тараптан») өзінің «стандартты» шығындарын өтеуге тиіс.

Шығыстардың ағылшын тіліне өзгеруі мемлекеттік тежеу саясатына да, ұстау саясатына да негізделеді. Сот процесі аяқталғаннан кейін ұтқан тараптың шығындарын өтеу әділдік принципіне сәйкес орындалуы тиіс.

Бұл ереже дәстүрлі түрде «қатаң жауапкершілік» қағидасы негізінде тиімді әрекет етеді. Жеңілген тарап жеңген тарапқа оның кінәсіне, ақылға қонымдылығына немесе себептеріне қарамастан шығындарды төлеуге міндетті. Бұл шығындарды анықтау үшін бастапқы нүкте болып табылады.

Шығындар жүйесінің тағы бір ерекшелігі – Англиядағы азаматтық процесегі тараптың азаматтық міндеттемелерді бұзғаны үшін (әдетте келісім-шартты бұзғаны үшін) зиянды өтеуді талап етуге құқығы жоқтығында; егер талап етілген өтемақы осы алдыңғы талқылаулар барысында келтірілген шығындарға қатысты болса.

2.1 ШЫҒЫНДАРДЫ БІРЖАҚТЫ ӨТЕУ: ШЫҒЫНДАРДЫ ӨТЕУ ЕРЕЖЕСІНЕ СӘЙКЕС ЖАРАҚАТТАР БОЙЫНША СОТ ТАЛҚЫЛАУЫНА ҚАТЫСТЫ ЕРЕКШЕЛІК

Адамның денсаулығына келтірілген зиянды өтеу туралы талап-арыздарды қарау кезінде талапкер, әдетте, егер талап-арыз қанағаттандырылмаса, жауапкер шеккен шығыстар үшін жауап бермейді. Талап-арыз қанағаттандырылған жағдайда, шеккен шығыстар үшін жауапкер жауап береді. Сондықтан, бұл жердегі негізгі ерекшелік «ұтылушы төлейді» деген өзара қағидатын құрайды.

Шығыстарды бір тарапқа жүктеу мынадай себептерге байланысты орынды деп қабылданды: дене жарақатын салу туралы талап қойылған жауапкерлердің, әдетте, «терең қалта шығындары» болса немесе олар осындай шағымдардан сақтандыруды жүзеге асыратын ірі компаниялар, мемлекеттік органдар болып табылса.

Бірақ, әлеуметтік қорғау жүйесі біліктіліктің бір жақты болуының іс жүргізуге негізсіз наразылық білдіретін өтініш берушілерді қорғауын тоқтатуға әкеп соқтыруын қамтамасыз ету үшін қажет.

36-бөлім бойынша жауап берушілердің бір жақты есептен шығару және шығындарды өтеу жүйелері арасындағы өзара іс-қимыл: егер есептен шығару сомасы талапкерге шығарылған ақшалай шешімнен асып кетсе, 36-бөлім бойынша жауапкерге төлеуге жататын шығыстар талапкердің материалдық шешімін азайтуы немесе тіпті жоюы мүмкін, алайда талап қоюшы 36-бөлімге сәйкес негізгі төрелік шешімнің сомасынан асатын шығыстар үшін жауапты бола алмайды.

2.2 СОТ ТАЛҚЫЛАУЫ ЖӘНЕ ШЫҒЫСТАРДЫ ӨТЕУ ТУРАЛЫ ЕРЕЖЕДЕН АЛЫП ТАСТАУ

Жоғарғы Сот (күтім жөніндегі іс бойынша іс жүргізу: шығыстар) (2012 жыл) жергілікті халық билік органдары күтім жөніндегі рәсімдерге жұмсалған шығындар үшін, тіпті заңсыз іс-әрекеттер туралы арыздың елеулі бұзушылықтарына қатысты жауапкершілік көтермейді деп қаулы етті, тіпті, сот талқылауы барысында дәлелдемелерді тыңдағаннан кейін анықталған мән-жайлар бойынша да негізсіз болып табылады. Мұндай мемлекеттік органдардың шығындармен байланысты тәуекелдерді ұстамауы және балалардың бас бостандығынан айырылған адамдардың әл-ауқатына байланысты істерді қозғай немесе қорғай отырып оң іс-әрекет жасауы тиіс екендігі шығындарды ауыстыру принципінен бұл үшін негіздеме болып табылады. Өсиетке қатысты ерекшелік тараптарға оны жеке шығыстарды тарту тәуекелінсіз даулауға мүмкіндік береді. Оның орнына, сот процесіне жұмсалатын шығындар мұраға ие. Бұл шығындарды ауыстыру туралы ережеден қалған ерекшелік қазіргі уақытта жоғары соттың отбасылық істер жөніндегі бөлімінің қарамағында тұрған өсиет туралы істер бойынша бұрынғы юрисдикция шеңберіндегі тергеу рәсімінің алшақтығы болып табылады.

3. ҚОРҒАНЫС ШЫҒЫСТАРЫНА ТАПСЫРЫСТАР

Ерекше жағдайларда, негізінен «қоғамдық мүдделерді» қозғайтын сот процестеріне байланысты (Еуропалық директиваға сәйкес экологиялық дауларды қоса алғанда) соттар өз қалауы бойынша талапкерді немесе жауапкерді келтірілген шығындар үшін әлеуетті жауапкершіліктен қорғай алады. Жүргізуші істер мынадай критерийлерді белгілейді:

- (I) қозғалатын мәселелердің қоғамдық маңызының бар/жоғы;
- (II) олардың қоғамдық мүддесінің бары немесе жоғы;
- (III) өтініш берушінің осы мәселеде қандай да бір жеке мүддесі бар екендігі;
- (IV) тараптардың тиісті ресурстары мен ықтимал шығындар сомасы назарға алынғандағы бұйрықтың әділдігі;
- (V) талап бұйрықсыз тоқтатылу жағдайы.

4. ШЫҒЫСТАР БЮДЖЕТИ

Шығыстар бюджеттері округтік кемелердегі көп компонентті істерге, жоғары соттың кеңсесінің немесе корольдік орындықтар палатасының істеріне қатысты қолданылады, ал әкімшілік соттың немесе төрелік соттың істеріне қолданылмайды. Сондай-ақ 2 млн. астам сомасындағы талап-арыздар бойынша сот тараптардан шығыстардың бюджетін ерте кезеңде ұсынуды талап етеді. Бюджеттің ұсынылмауы тиісті сот алымынан басқа, тараптың әдеттегі шығындарды өтей алмайтынын білдіреді.

Егер тараптар келісімге келе алмаса, сот «шығыстарды басқару туралы қаулы» шығара алады. Сот бүкіл процесті тұтастай қарайды. Мұндай бұйрық тараптардың келісілген бюджеттерін тіркеу үшін де берілуі мүмкін. Бұйрық тараптардың өтелетін шығындарға қатысты бюджеттерін бақылайтын болады.

Шығындарды басқару жөніндегі конференциялар телефон арқылы немесе жазбаша түрде өткізілуі мүмкін. Алайда, шығындарды басқару туралы бұйрық шығарылмаса да, істі басқарудың жалпы процесі соттың тараптардың қолдағы бюджеттерін назарға алуын талап етеді. Шығыстарға қатысты өтелетін шығындар шығындарды бюджеттеу жүйесімен тығыз байланысты.

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. – М.: Издательский дом «Городец», 2008.
2. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / Пер. с англ.; Под ред. Р.М. Ходыки-на. М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.